

Találkozások a népdallal

Aki égne tartott mutatójával vezényel

Az idő késő ősre is enyhe maradt, de az éjszaka errefelé még nyáron is csípős; csúrajtóra akasztott régi posztókabátot kunyerálok, csak abban járok ki fáért. A faluhoz közeli hegyi legelőkről még nem kellett hazahajtani a marhákat, hadd „öszöljenek”, szedeges-sék össze, amit még találnak, mielőtt sötét istállóba szorulnak a kemény télben. Délutáni napsütésben ücsörgünk a Sospataki kalyiba – a legelő melletti kicsiny ház – ajtajában Gyica Károllyal. Marhák után szaladozni bőven van idő, bár sehol nem látni őket, kolompjaikat tisztán hallja a völgyből, hiába értetlenkedem, hogy még vagy két tucat kolomp szól mindenfelé, azok nem azok! Foglalkozom inkább azzal, amihez konyítok, kézbe kerül a furulya, játszom a tőle tanult lassú magyarosokat, a mástól sosem hallott nótákat. Régi, sánta ritmusok igájában, agyonhasznált öreg bakancsok alatt kopik a küszöb előtti nagy laposkő – a taktust dobogtatja, égne tartott mutatójával vezényel: ezt még egyszer, mehet a következő, na most a sebes csárdásokat sorban! A frisseknél már nem létezik, hogy üljön, szökdel a meredek oldalon, figurázza rendesen! Ha még egy gardonyunk volna!

A pokrócnak száműzött régi katonaköpeny s a puliszkaliszt-tartóként nyugalmazott katonaláda úgy sorakozik odabent a kis lakban, mintha most lenne szólítva a nótából ide raportra, apák, nagyapák küzdelmes életéről dúdolt keservesekből előkaszálódott utolsó tanúként. Katonaláda, petróleumlámpa, hatalmas kemencében sült kenyér a vászonabroszon, kaszakő és a tokmány mellett, marhakolompok, az istállóba bekötött lovak, tetejenincs szénarakást vivő szekerek a hegyi ösvényeken... A nóták „archaikus, régen letűnt világa” itt még szintizta elevenség. Nótázunk. Karcsi bácsi levelet szakít egy ágról, megtúrve szájához illeszt, fújni kezdi, én meg azon gondolkozom, mivégre találhatták ki a klarinétot, ha egy levéllel ugyanazon a hangon lehet muzsikálni? Esteledik, a közelben lépések hallatszódhatnak, Gyica Géza jön át a szomszédos kalyibából, hallja, hogy igen mulatunk, hozott egy flakon sört, hanem azt a nótát ismerem-e, el

Válogatás a kiadónknál előkészületben lévő *Felsütött a nap az égre* című népdalgyűjtemény kísérő esszéiből.

tudom-e fújni, hogy „Göndör a hajam, betyárnak születtem”? Késő éjjelig ez aztán többször sorra kerül...

Reggel indulunk a faluba, le a patak mentén. „Karcsi, ti énekeltektektek kint az este, úgy elhallgattam, szorult össze a szívem! S ki furulyált? Emlékszel, Koszti, az uram – nyugodjék! – hogy tudott furulyálni, s erőst szerette! Ki ez a legény? A fiad? Hogy a magyarországi fiad! Menj el te, Károly, ha ezt a feleséged meghallja!” Az a góbéság, amit a székelyekről gondolni vél az ember, itt ugyanolyan elemében létezik, sziporkázik, résen kell lenni, hogy minden elengedett tréfát utolérjen eszével a kevésbé szemfüles.

Otthon jó énekesekről, furulyásokról beszélgettünk, a nótákról, ki-ki kedves daláról, aztán a családról, a régiokról. Két pesti-tenyérnyi, fenyőmézgatól ragacsos kéz közül sorakoznak elő nagy óvatosan a gyűrött, cipősdobozból előkerült megbarnult fényképek: hosszú, fehér ingbe, hímmzett bundába öltözött bajuszos öregemberek, lakodalmas menetek, katonaképek, temetések... Ülünk a konyhaasztal mellett a villanykörte hol elhalványodó, hol nekibuzduló világosságában, amiről az egész utca tudhatja, a patak melletti fűrészüzemben mikor taszítanak újabb hatalmas fenyőt a gatter alá. Máskülönben munkát adunk nekik mi is, másnap fadónteni megyünk.

Kaptatunk felfelé a hegyen. Gyica Károly olyan tempót diktál, rendesen fújtatok, hogy a nyomában maradjak, pedig már rég nem legényember. Olyan meredek az oldal, épp két lábat látok magam előtt. Vékony, szikár lábak, lötyög rajtuk a nadrág, de naponta mennek legalább tíz kilométert, nyáridőben, mikor a jószág a meszsi hegyi legelőkön van, többszörennyit is. Ha a sebes magyarosokat, csárdásokat húzzák, és ropogtatni kezdenek, hát ott stabil alapozása kell legyen a háznak! A gyimesi öregek, ha csak alig emelintik is a lábukat, és úgy csapják oda, az akkor is olyat szól, mint a petárda.

Andrisnak, Karcsi bácsi fiának új motorfűrészen hosszabb a láncevezető, mit a régin. Berreg a „drúzsba”, a fenyő hatalmas három darabban hengeredik a szekér tetejére, hogy azután az előrevetett lábú lovak hogy jönnek le velük, az kész talány. Ülünk a rönkök tetején, hazafelé „eregélünk”. Csíkos, durva posztótarisznyából szakadt nejlonszatyrokba vándorolnak a hamar ürülő műanyag sörösflakonok, s hogy az idő sürget, a lovak a hátukon kezdik érezni. A betonon csattogó patkók úgy vetik a szikrákat az éjszakába, ahogy a szekéren gubbasztók kezében az idejüket kitöltött öngyújtók próbálkoznak lángcsinálni a szivarok végeinél. A bakról hihetetlen régiségű dallamokon

indul meg újra a nóta a keservesen kemény életről, régi szeretőről, bánatos édesanyáról, nem éjszakában, de lakodalomban megszokott harsányan, hadd hallja az egész falu, mára kidolgoztuk magunkat!

Ülünk a kalyibában a csípős november esti hidegben. A csikótűzhely repedései világitanak, eleven árnyszínház képeit ugráltatják a deszkafalon. A tűz pattogásával a zsebrádió hangos sercegése birkózik, öröm, ha elkapni egy-egy szót az éktelen recsegésben, hiába mászkálnak vele fel-alá, mint egy nyugtalan csecsemővel, hátha lecsillapodik. Pedig mindjárt tizenegy óra, valahonnan zsolozsmát kezdenek majd sugározni, s a hegyen a kalyibában is imára kulcsolódik a két pesti-tenyérnyi, kalákába, fejsbe, kaszálásba, favágásba fáradt kéz: „Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma!”

Dóra Áron

Ott voltam Zoboralján

Zoboralján gyakran áthalad, aki a Pozsonyt Kassával összekötő vasút déli vonalán közlekedik. A magyar népzene kutatás rejtelmibe beavatatlan gyorsutazó nem is kapja fel a fejét, amikor a szeme előtt el-elsuhannak a néhai csehszlovák falunépgyártó akadémikusok által hol találóan, hol ügyetlenebbül kiokoskodott kifejezések, melyek az állomástáblák megkérdőjelezhetetlenségével hirdetik Menyhe, Béd, Zsére, Gimes vagy Lédec helyét a világegyetemben. Jómagam is gyermekéveim, majd kamaszkorom vonatozásai közben csak a szemem pihentetem e táj szépségein, s csak néhány kósza gondolat erejéig foglalkoztam azzal, hogy kik is lehetnek ezek az apró, kertüket kapálgató, homlokukat törölgető népviseletes asszonyok, vagy a hegyoldalban kaszáló, a vonat zajára fel-felegyenesedő férjeik. Emlékszem, pont ezen a tájon áthaladva, bambán, merengve néztem ki a vagonablakon, amikor ennek az értelmetlen, tudatlan szemlélődésnek a kifejezésére két ügyetlen verssort is fabrikáltam:

Halad, halad a vonat

Viszi árnyékomat

1988-ig volt ilyen személytelen a viszonyom a Zoboraljával. Ekkor, egy szervezett nyári gyűjtőakcióhoz csatlakozva találkoztam először az itt élő magyarokkal. Idős parasztasszonyokat, pásztorokat, mesterembereket kerestem fel, hogy feltegyem a kérdéseimet a régi nótáikról, szokásaikról, dudásaikról vagy éppen

cigányzenészeikről. Meg kell mondjam, faggatózásommal itt nem váltottam ki a más vidékekről számomra jól ismert csodálkozást. Zoboralján sehol nem néztek rám azzal a jellegzetes, enyhe gyanakvással vegyes mosollyal az arcukon, és senki nem csattant fel, mondván, hogy „Ezért a semmiségért utazott ide Pozsonyból?” Persze ez a különbség ott, akkor, az első zoboralji gyűjtéseim helyszínein még nem tűnt fel. Bennem is csak később tudatosult, hogy amikor az első zoboralji gyűjtéseimet végeztem, akkor ebben a régióban már bő nyolcvan esztendeje zajlott a hagyományos kultúra (és ennek keretében kiemelten a zenefolklór) folyamatos, többé-kevésbé szisztematikus, szorgos feltárása. A gyűjtők egyszerűen részévé váltak a zoboralji falvak társadalmi életének. Ezért talán érthető is, hogy az itt élők hamar megszokták, hogy időről időre felkeresik őket városi, pantallós úriemberek, majd ezek nyomában furcsa, tarisznyás diákok, akik az életük legtermészetesebb dolgairól tesznek fel naiv, sokszor iskolásnak tűnő kérdéseket. Zoboralja ennek a falujáró tevékenységnek köszönhetően vált mára a felvidéki magyar kisebbség legjobb feltárt és – nem mellékesen – a magyarországi zeneértő közösség előtt legismertebb tájegységévé. E kijelentésnek persze csak az első fele „mérhető”, a másodikról csak remélni tudom, hogy nem csak a saját vágyképem kivetülése. Hiszen, ha jobban belegondolunk, ahol a mégoly stílusos énekés nem egészül ki okos, felkészült tanári útmutatással, ott tán nem is tudja az a sok „kipirult lélek”, ki az iskolákban, vagy a dalárdákban, meg a versenyeken, fesztiválokon fújja a *csitári hegyek aljáról*, meg *Kostyál Jánosról*, vagy *Potus Anniról* szóló sorokat, hogy mely tájnak, vagy kiknek is a nótáit dalolja valójában.

És talán pont ez a legjobb a gyűjtésben. Megismerkedni a dalok használóival, szereplőivel, kézbe történő átadás-átvétel során picit, ám mégis cselekvő részévé válni a folytonosságnak, a dölyfös hatalom történései fölött álló históriának. Igen, a zoboralji gyűjtésekben is ez volt számomra a legfontosabb. Ismerni, megénekelteni Kostyál Jánosné Potus Annát, személyesen. Megörökölni az utolsó alsóbodoki „vérbeli” pásztor, Kárász Mihály furulyáját, dudálni Zsérén a kultúrházban Bencz Bálintéknak a farsangi mulatságban, megtanulni Bihari „Tina” Józsitól a *dudaprimkontra* technikáját. Feltárni, rögzíteni, dokumentálni, megörökíteni – igen, ez is mind hasznos. De ma, ha megkérdezik, mégis azt válaszolom, hogy a legfontosabb számomra az, hogy *én ott voltam*.

Agócs Gergely